

СУЧАСНІ АКМЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

СУЧАСНІ АКМЕОЛОГІЧНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ
ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

ISBN 978-617-650-019-8

9 786176 500196 >

<http://acmeology.org.ua/>

СУЧASNІ АКМЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Київ — 2016

УДК 37.013.42:37.091.12

ББК 74.00

С91

Затверджено до друку Президією Української академії акмеології
(протокол № 8 від 7 жовтня 2016 року)

Редколегія:

В.О. Огнев'юк, С.О. Сисоєва, Я.С. Фруктова.

Рецензенти:

Вайнола Ренате Хейкіївна, професор кафедри соціальної педагогіки Національного університету імені М.П. Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор, «Відмінник освіти»;

Сейко Наталія Андріївна, проректор Житомирського державного університету імені Івана Франка, доктор педагогічних наук, професор.

**Сучасні акмеологічні дослідження: теоретико-методологічні
С91 та прикладні аспекти** : моногр. / редкол.: В.О. Огнев'юк, С.О. Сисоєва,
Я.С. Фруктова. — К. : Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. — 912 с.
ISBN 978-617-658-019-5

Видання є спільним освітньо-науковим проектом Київського університету імені Бориса Грінченка та Української академії акмеології.

У монографії представлено авторські погляди сучасних науковців щодо акмеології як сфері наукової діяльності, розв'язання задач, пов'язаних з науковим розкриттям феноменології акме, подальшою розробкою теоретико-методологічних зasad акмеології, визначенням її статусу в системі людинознавчих наук, вивченням загальних і окремих закономірностей досягнення акме, а також задач, що орієнтовані на розробку акмеологічних моделей професіоналізму для різних видів суспільно-корисної діяльності (педагогічної, медичної, військової тощо), акмеологічних технологій прогресивного розвитку як особистості, так і спільнот людей.

УДК 37.013.42:37.091.12

ББК 74.00

© Автори публікацій, 2016

© ГО «Українська академія акмеології», 2016

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2016

ISBN 978-617-658-019-5

насамперед на організаційно-педагогічні фактори як головну умову організації самоосвітньої діяльності. Причому високий рівень системності зв'язку організаційно-педагогічних факторів є підґрунтям для часткової компенсації негативного впливу деяких соціально-психологічних факторів. Разом з тим динаміка продуктивності самоосвітньої діяльності вчителя залежить від комплексу визначених чинників, які взаємодіють в межах не лише визначених груп, але й окремої рами кожної з груп.

ДЖЕРЕЛА

1. Бабанский Ю.К. Педагогика / Ю.К. Бабанский. — М. : Просвещение, 1983. — 381 с.
2. Бережнова Е.В. Методологические условия перехода от науки к практике в структуре прикладного педагогического исследования : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Теория и история педагогики» / Е.В. Бережнова. — Волгоград, 2003. — 41 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. — 1736 с. : іл.
4. Воловник В.Є. Педагогічні умови діагностиування рівня підготовки військових фахівців : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В.Є. Воловник. — О., 2002. — 297 с.
5. Даляр В. Толковый словарь живого великорусского языка : Т. 1–4 / В. Даляр. — М. : Рус. язык, 1978–1980. — Т. 4. — 1980. — 683 с.
6. Дубасенюк О.А. Психологопедагогічні фактори професійного становлення вчителя : [моногр.] / О.А. Дубасенюк. — Житомир : Житомир. держ. пед. ін-т, 1994. — 260 с.
7. Конюхов Н.И. Словарь-справочник практического психолога / Н.И. Конюхов. — Воронеж, 1996. — 224 с.
8. Кузьмина Н.В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища / Н.В. Кузьмина. — М. : Вышш. шк., 1989. — 167 с.
9. Лурье И.Г. Методика выявления и устранения факторов, препятствующих эффективному внедрению педагогических инноваций : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 20.02.02 / И.Г. Лурье. — Калининград, 2002. — 24 с.
10. Недялкова К.В. Педагогічні умови інтелектуального розвитку майбутніх учителів математики у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / К.В. Недялкова. — О., 2003. — 218 с.
11. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. — М. : Сов. энциклопедия, 1973. — 847 с.
12. Онучак Л.В. Педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Л.В. Онучак. — К., 2002. — 200 с.
13. Панчук В.В. Психологопедагогічні фактори підвищення професіоналізму викладача вищої школи (на матеріалі викладання іноземної мови в технічному вузі) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В.В. Панчук. — К., 1996. — 20 с.
14. Професійна освіта: Словник : [навч. посіб. для учнів і пед. працівників проф.-техн. навч. закл.] / за ред. Н.Г. Ничкало. — К. : Вища школа, 2000. — 380 с.
15. Психологічний словник / за ред. В.І. Войтка. — К. : Вища школа, 1982. — 216 с.
16. Сидорчук Н.Г. Організація самоосвітньої діяльності майбутніх учителів у процесі вивчення предметів педагогічного циклу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н.Г. Сидорчук. — К., 2001. — 20 с.
17. Сидорчук Н.Г. Організація самоосвітньої діяльності майбутніх учителів у процесі вивчення предметів педагогічного циклу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н.Г. Сидорчук. — К., 2001. — 221 с.
18. Скрипченко О.В. Довідник з педагогіки і психології : [навч. посіб. для виклад., аспірант. та студ. пед. навч. закладів, для шк. психол. та вчителів] / О.В. Скрипченко, Т.М. Лисянська, Л.О. Скрипченко. — К., 2001. — 216 с.
19. Словник іншомовних слів / уклад. С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. — К. : Наукова думка, 2000. — 662 с.
20. Толмачев А.А. Психологопедагогические факторы продуктивности индивидуальной педагогической деятельности по развитию технического творчества учащихся профтехучилищ : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теория и история педагогики» / А.А. Толмачев. — Ленинград, 1990. — 21 с.
21. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. Т. 4 (Т — ящур) / М. Фасмер ; пер. с нем. и доп. О.Н. Трубачева. — 2-е изд., стер. — М. : Прогресс, 1987. — 864 с.

Мельниченко О.В.

ГЕНДЕРНА ПЕДАГОГІКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ АКМЕ-ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена ролі гендерної педагогіки у формуванні сучасної акме-особистості студента. Автор аналізує методи гендерної педагогіки та розкриває сутність репродукції гендерних стереотипів під час навчання.

Ключові слова: акме-особистість, гендерна педагогіка, гендерна рівність, гендерні стереотипи, методи гендерної педагогіки.

Статья посвящена роли гендерной педагогики в формировании современной акме-личности студента. Автор анализирует методы гендерной педагогики и раскрывает сущность репродукции гендерных стереотипов в процессе обучения.

Ключевые слова: акме-личность, гендерная педагогика, гендерное равенство, гендерные стереотипы, методы гендерной педагогики.

The article is devoted to the role of gender pedagogy in modern student's acmeological development. The author analyses the methods of gender pedagogy and reveals the essence of reproduction of gender stereotypes during training.

Key words: acmeperson, gender education, gender equality, gender stereotypes, gender pedagogy methods.

До бар'єрів, які потрібно подолати суспільству на шляху до демократичного майбутнього, належить проблема формування гендерного паритету та гендерної політики в Україні. Освіта в цьому випадку є чи не найважливішим методом вирішення цього завдання.

Для створення умов рівноправного розвитку акме-особистості у сучасному українському суспільстві мають бути зроблені радикальні зрушения в гендерній соціалізації дітей та юнацтва. Перш за все треба відмовитися від обмежувального, диференційного підходу до виховання людини залежно від її статі. Замість цього метою навчання та виховання має стати індивідуальний, особистісний розвиток людини.

Слід зауважити, що суспільні зміни кінця ХХ — початку ХХІ ст. в Україні викликали необхідність перебудови системи освіти та її адаптації до нових реалій і вимог. Основою для виникнення гендерного підходу в освіті та вихованні стало нове соціальне знання (М. Фуко, І. Гофман, П. Бергер, Т. Лукман та ін.) і наукові роботи теоретиків фемінізму, які були майже невідомі в Україні до недавнього часу (Дж. Скотт, Дж. Батлер, Ю. Кристева, Л. Ірігарей та ін.). На пострадянському просторі гендерній проблематиці в освіті приділяли увагу І. Кон, О. Ярська-Смирнова, Л. Попова, Л. Штильова, І. Кльоцина, О. Чеснокова та інші дослідники. Доцільність гендерної освіти була обґрутована у наукових розвідках Т. Талько, Т. Дороніної, О. Луценко та інших.

Аналіз літератури свідчить про те, що існує необхідність у психо-педагогічному вивчені ступеня використання гендерної освіти та її ролі у вихованні акме-особистості, перш за все серед студентської молоді. Актуальність дослідження цього явища зумовлена відсутністю конкретних наукових розробок із зазначеною проблеми. Згадані вище науковці розкривають лише деякі аспекти визначеного нами питання, висвітлюють проблему дослідження в межах своїх наукових цілей.

Мета статті — на основі психо-педагогічного аналізу визнати ступінь дослідження проблеми гендерної освіти та її ролі у вихованні акме-особистості у студентському середовищі.

Тривалий час синонімом терміна «гендер» було поняття «стать». Вже згадуваний нами соціолог І. Кон вважає, що до середини ХХ ст. статеву належність індивіда визначали за біологічним фактором, з якого автоматично виводили всі тілесні, соціальні та психологічні відмінності між чоловіками й жінками: «Сучасна наука розрізняє біологічну репродуктивну стать — статус індивіда як самця чи самки — і соціальну стать як сукупність соціокультурних і поведінкових характеристик та ролей, що визначають особистий, соціальний і правовий статус чоловіка чи жінки в певному суспільстві» [1, 91–103].

Останнім часом у науці доволі чітко розмежовують біологічні та соціокультурні аспекти відмінностей чоловічого і жіночого, пов'язуючи їх з поняттями статі й гендеру. Згодом поняття «гендер» почало означати соціостатеві характеристики статі, на відміну від власне біологічних (генетико-морфологічних, анатомічних, фізіологічних), із властивими їй характеристиками способу життя, поведінки, намірів і прагнень тощо.

Поняття «гендер» стосується чоловіків і жінок не тільки як окремих індивідів, але й характеризує відносини між ними як соціально-демографічними групами, а також гендерні відносини загалом, тобто те, як реалізуються соціальні ролі жінок і чоловіків, дівчаток і хлопчиків, та безпосередньо процес їх соціальної розбудови.

Саме гендерна теорія суб'єкта робить суттєвий внесок у відмову від практик бінарного педагогічного мислення, оскільки в ней присутнє намагання відмовитися від традиційних патріархальних структур ідентичності чоловічого та жіночого та замінити її концепцією мноожини рівних. Невипадковим є той факт, що саме гендерні дослідження як відносно нова академічна дисципліна ґрунтуються на принципі міждисциплінарності та вводять його у навчальний процес. При цьому гендерна теорія суб'єкта відмовляється від безстатової педагогіки та ставить своїм завданням перегляд соціального гендерного порядку

в суспільстві: руйнування гендерних стереотипів, легка зміна гендерних ролей, реальна рівність статей тощо.

В історії науки в цілому існує традиція виокремлення певних гендерних характеристик в структурі об'єкта, яким відповідає бінарна опозиція розуму та тіла. Розум асоціюється з позитивними характеристиками, носіями яких є категорії чоловічого: свідомість, раціональність, духовність, активність тощо. Тіло, у свою чергу, асоціюється із серією негативних характеристик, які традиційно відносять до категорії жіночого: чуттєве, несвідоме, ірраціональне, пасивне тощо. Із цього розподілу й виникає логіка бінарних опозицій: чоловіче (маскулінне) є суб'єктом, а жіноче (фемінне) — об'єктом. Це в науці й називається патріархальною структурою розподілу ролей у суспільстві.

Саме поняття «гендер» визначає соціальні та культурні норми, правила, ролі, які суспільство приписує людям залежно від їхньої біологічної статі, соціально-культурних обставин та умов їхнього життя, класових, расових, вікових, сімейних та інших показників.

Як педагоги, так і звичайні люди схильні вважати, що чоловіки та жінки є різними та дійсно належать до «протилежних статей». Вони характеризуються вчителями та звичайними людьми за статевою приналежністю: якщо ми знаємо, хто перед нами — дівчина чи хлопчик, то вже багато можемо розповісти про цю особу.

Але це є хибним припущенням. Знаючи стать людини, ми можемо розповісти про неї багато з точки зору біологічного світу, але цього буде недостатньо стосовно інших її відносин. Для аргументації цієї тези достатньо сказати, що не кожна дівчинка має здібності видатної тенісистки Мартіни Навратілової, яка була здатна перемагати чоловіків; водночас не кожен хлопець має здібності Альберта Ейнштейна в математиці. Більше того, серед хлопчиків математична фобія поширені не менше, ніж серед дівчат. Стать не є ознакою добрих чи поганих академічних навичок, інтересів або навіть емоційних характеристик.

Багато розмов ведеться про «статеві відмінності», та ще більше існує досліджень із цієї теми. Але реальність свідчить про те, що групи дівчаток та хлопчиків є більш схожими, ніж різними. Відмінності між окремими дівчатками або окремими хлопчиками є набагато більшими, ніж між «середньою» дівчинкою та «середнім» хлопчиком. Проте ми, як правило, узагальнюємо образ «середньої» дівчинки чи хлопчика для характеристики окремої особистості. Але це усереднення може бути дуже оманливим. Наприклад, середньомісячна температура в січні у Києві складає $-3,5^{\circ}\text{C}$, але це зовсім не говорить нам про те, якою буде температура у конкретні дні, особливо у тому випадку,

якщо ми знаємо про коливання температури у січні в Києві від -30 до $+11^{\circ}\text{C}$.

Аналогічно можна прокоментувати й той факт, що у 2014 р. за результатами зовнішнього незалежного тестування з математики оцінка «середньої» 17-річної дівчини була 145 балів з 200 можливих, а «середнього» 17-річного хлопчика — 148 балів, що нічого не говорить нам про досягнення окремих дівчаток та хлопчиків, які отримали 198 та 199 балів з математики [2].

Отже, гендерна педагогіка покликана сьогодні змінити гендерні стереотипи у суспільстві та сформувати таке нове покоління, яке буде позбавлене патріархальної бінарної опозиції гендерних ролей. Для цього сучасний педагог має добре знати світ захоплень студента або школяра, насамперед віртуальний світ Інтернету. На жаль, цей світ теж демонструє присутність гендерних стереотипів та гендерної нерівності.

Прикладом гендерних стереотипів є припущення про те, що чоловіча стать є більш технічно кмітливою стосовно роботи у мережі он-лайн. Тим не менш дослідження, проведенні американськими вченими Е. Харгітта та С. Шейфером, демонструють той факт, що багато жінок зазвичай мають більш низьку самооцінку своїх здібностей, коли справа доходить до веб-використання та онлайнових навичок навігації. Пояснення цього феномену полягає у тому, що цей стереотип настільки добре відомий, що багато жінок автоматично вважають, що не мають таких технічних навичок та здібностей. Проте насправді відмінності у технологічному рівні кваліфікації між чоловіками та жінками є значно меншими, ніж думають жінки [3].

Крім того, концепція гендерної нерівності часто сприймається як щось, що не існує в інтернет-спільноті, у зв'язку з анонімністю елементів у світі он-лайн. Вважається, що Інтернет забезпечує усім можливості для рівного спілкування та отримання інформації. Утім, поняття влади і привілеїв у віртуальному світі теж реформується, як це відбувається і в реальному житті. Люди різних професій та статей у світі он-лайн піддаються дискримінації своїх гендерних та соціальних ролей. Особливо помітним цей процес є в онлайнових іграх, де користувачі мають можливість створювати власні символи у багатьох випадках. Ця свобода дає змогу користувачеві створювати персонажів та ототожнювати себе з їхнім зовнішнім виглядом, що часом не відповідає реальності, тобто створювати нову ідентичність. Саме у цьому дослідники вбачають можливості для гендерної нерівності.

На відміну від традиційного стереотипу, згадане дослідження демонструє, що 52 % ігрової аудиторії становлять жінки. При цьому

в іграх чоловічих персонажів значно більше, ніж жіночих. Цей факт може пояснити статистика: тільки 12 % ігрових дизайнерів у Великій Британії та 3 % всіх програмістів становлять жінки. Наведені дані ілюструють майже повну відсутність жіночої статі у галузі створення комп’ютерних ігор, незважаючи на зростаюче число жінок, які беруть участь у цих інтернет-спільнотах. І хоча сам Інтернет, який спочатку був анонімним простором, позбався багатьох проблем, зокрема таких, як гендерна нерівність, він передав їх в систему он-лайн [3].

У навчальному процесі й сьогодні зберігається достатньо міфів та стереотипів щодо гендерних ролей та ідентифікації. Один з них говорить про те, що дівчата, на відміну від хлопців, вчаться краще у вчителок. Із цього міфу походить некоректна поведінка вчителя-жінки, яка вважає, що її достатньо бути жінкою, щоб захочити дівчаток, й не треба робити щось ще. І навпаки, деякі вчителі-чоловіки вважають, що вони не здатні захочити та зацікавити дівчат. А деякі дорослі та студенти вважають, що дівчата уникають класів, в яких викладає чоловік. Але, як свідчить досвід викладання, для більшості студентів мало що змінює та мало на що впливає в їхньому засвоєнні знань те, чоловік чи жінка є їхніми викладачами. У даному випадку все вирішує якість викладання, а не статева приналежність педагога. Проте варто зазначити, що саме серед педагогів зустрічається ставлення до студентів відповідно до жіночої та чоловічої статі викладача. В той час як у лікаря ефект від лікування не залежить від того, кого він лікує — дівчаток чи хлопчиків.

Однак сила міфу пролягає в тому, що студенти, які ніколи не бачили жінку викладача з математики або фізики, будуть вважати її меншим фахівцем у своїй справі, ніж чоловіка. Ще одне спостереження: усі ці зауваження стосуються не тільки дівчаток або хлопців певної нації. Це означає, що хлопці або дівчата іншої національності, етнічної групи, регіону або соціального статусу можуть мати одинакові здібності з однолітками корінної національності тощо. Дослідники гендерної теорії накопичили багато спостережень вчителів та викладачів США, Великої Британії та інших багаторасових та багатонаціональних країн, що підтверджують факти успішності дітей та студентів незалежно від їхньої статі, раси або соціального статусу [4]. Вони рекомендують інформацію про отримані результати зберігати з розбивкою за статтю, расою, належністю до певного регіону тощо та однаково звертати увагу на відмінності і розбіжності.

На нашу думку, досить цікавим є питання про те, чи співпадають українські гендерні стереотипи зі світовими. Стандартний набір якостей для «справжньої жінки» та «справжнього чоловіка» в Україні

формується ще зі школи, при цьому гендерної рівності в навчальних закладах уникають. Вона — ніжна, беззахисна й спокуслива; він — сильний, активний, розкутий. Такі стереотипні сигнали надходять українцям майже з кожного рекламного бігборда та екрана телевізоря. Як наслідок — українські чоловіки займають вищі керівні посади в бізнесі та політиці, жінкам натомість залишаються другорядні ролі та менші заробітки. За офіційними даними Міністерства соціальної політики України, жінки в нашій країні отримують зарплатню в середньому на третину меншу, ніж чоловіки [5].

Як вже зазначалося раніше, саме в школі починають формуватися стереотипи суто чоловічих та жіночих зон. Дослідження гендерної зональності в українських навчальних закладах демонструє, що українська школа — це інструмент гендерної поляризації, де від самого початку дітей протиставляють як різні біологічні види. Достатньо згадати шкільні плашки: якщо зображена дівчинка, то обов’язково з праскою або на кухні. Крім того, в українських школах існує стереотипний соціальний розподіл: дівчатка мають опікуватися квітами, порядком, їм рекомендується носити спідниці, в яких «не прийнято» видаратися на паркан чи сидати на підлогу, тобто важко освоювати життєвий простір; хлопці, навпаки, дуже активні, носяться коридорами, і це сприймається як даність. Тому й виникає наступний стереотип: у хлопчиків життєвий простір більший, адже вони ще зі школі вчаться фізично контролювати його.

Щодо плакатів, які використовують в українській школі, то вони досі не втратили ознак культури радянського штибу. На них завжди хлопчики зображуються рятівниками, героями, які знаходять вихід із будь-якої ситуації, рятують, надають допомогу і контролюють ситуацію; а дівчатка, як слухняні конформісти, мусять діяти за обставинами, що склалися. Такі стереотипи міцно закріплюються в дитячій свідомості й пізніше впливають на вибір професії та соціальних ролей у сім’ї та суспільстві. Більше того, в школі гендерна тема взагалі не обговорюється, все сприймається як даність.

Але незважаючи на стійкість цих стереотипів, їх подолання є можливим. Нав’язані ще з дитинства стереотипи заважають людям реалізовуватись і обмежують їх в розвитку. Тому саме гендерне виховання обов’язково має бути присутнім в українській школі й базуватися не так, як зараз, на стереотипах щодо жіночих і чоловічих ролей та їхньої визначеності поведінки у суспільстві, а на відмові від обмежувального, диференційного підходу до виховання людини залежно від її статі. Замість цього метою навчання та виховання має стати індивідуальний, особистісний розвиток людини.

Ще цікавіше стійкість гендерних стереотипів розкриває аналіз шкільних підручників, в яких можна побачити, що в математичних задачах мама закуповує продукти, варить борщ тощо, а тато цього не робить. Це чітке нав'язування сприйняття гендерних ролей. І лише чітке визначення того, що саме є стереотипом, допоможе його подолати.

Варто зазначити, що сьогодні в нашому суспільстві вже є приклади того, як руйнуються стереотипи гендерних ролей жінок та чоловіків. Жінки, навіть перебуваючи у декретній відпустці, продовжують працювати чи намагаються підвищити свій професійний рівень, що частіше за все викликає здивування оточуючих. Також величезне здивування в нашій країні викликають поки ще поодинокі приклади декретної відпустки для чоловіків, тоді як для європейського середвища цей факт вже не є чимось екстраординарним, а звичайною практикою. Навіть пояснення цього факту тим, що молоді батьки бажають виховати свою дитину без упередженого розподілу на «суро жіночий» та «суро чоловічий» простори, є не зовсім зрозумілим пересічним українцям.

Особливої уваги потребує ставлення української православної церкви до гендерних проблем. Важкість подолання гендерних стереотипів у нашему суспільстві пов'язана з нав'язуванням стереотипного мислення «про справжню жінку» та «справжнього чоловіка» саме церквою. Вона підтримує традиційні гендерні ролі у родині, пояснюючи це народною традицією. Саме церква в Україні дуже консервативно ставиться до питання рівності між жінками та чоловіками. Доказом цього факту є сприйняття жінки як чогось менше вартого у порівнянні з чоловіком, адже саме жінка має покривати голову, заходячи в церкву. Однак українське суспільство не сприймає цей факт критично, не закликає переглядати традиції, хоча сучасний світ постійно змінюється. Тож громадянське суспільство в Україні має прагнути до більш гнучких і плюралістичних підходів щодо гендерної рівності, зокрема стосовно церкви.

Як вже було зазначено раніше, гендерні стереотипи мають дуже стійкий та міцний характер. Пояснити таке тривале та стійке існування міфів про гендерні відмінності наука намагається демонстрацією того, що частіше за все дослідження ґрунтуються на пошуку відмінностей, а не на виявленні подібностей між хлопчиками та дівчатами, чоловіками та жінками. Таким чином робиться надмірний акцент на відмінностях між статями. Багатьом дослідникам здається, що легше знайти відмінність, ніж довести подібність. Крім того, вважається, що, знайшовши відмінності у якомусь процесі дослідження, ви одержали щось,

тобто певний результат. Таке дослідження більш імовірно розглядається як значуще і, швидше за все, буде опубліковане, ніж було б, якби відмінності не були знайдені. Коли дослідження фокусується на відмінностях, гендерні стереотипи посилюються і продовжують існувати: люди склонні класифікувати особистостей та робити судження, засновані на цій класифікації.

Як можна побачити з певного досвіду, гендерні стереотипи легко передаються з покоління до покоління. Навіть сьогодні, коли вже можна зустріти жінку-поліцейського в Україні, професійну жінку-водія, військову чи банкіра, частіше за все це викликає здивування та недовіру до її професіоналізму. Саме таке ставлення до жінок можна пояснити існуванням стійких стереотипів, що існують у суспільстві. Через ці стереотипи люди приписують характеристики індивідуумам. Наприклад, буде стереотипом припустити, що білявка має низький коефіцієнт IQ, що дівчина буде кращою нянею, а будь-який хлопець більше здатний до керування автівкою. Водночас є стереотипом описання книги, іграшки або інструмента, зображеного як «для хлопчика» або «для дівчинки».

Одним з головних гендерних стереотипів у суспільстві є розподіл типів праці на чоловічі та жіночі (див. табл. 1, 2).

Таблиця 1

Асоціація типів праці з гендерною роллю

Типи праці	Продуктивна	Громадська	Репродуктивна
Асоціація з гендерною роллю	Чоловіки	Чоловіки	Жінки
Суро праці	Підвищує соціальний статус особи, оцінюється суспільством як робота в прямому розумінні цього слова	Політичні партії, фонди, асоціації, профспілки	Народження і виховання дітей, турбота про членів родини, господарювання — усе це вважається природним для жінки, а отже, суспільство її не помічає і не оплачує; водночас говорять про подвійне навантаження жінки (крім роботи) домашніми обов'язками, скорочення часу на відпочинок

Таблиця 2

Стереотипне уявлення про «чоловічі» й «жіночі» професії

Жіночі	Чоловічі	Нейтральні
Медична сестра, акушерка, вчитель, бухгалтер, вихователь дитячого садка, прибиральниця, лікар-терапевт, бібліотекар, швачка, продавець продовольчих товарів, диспетчер, секретар, діловод, кондуктор, перукар, манікюрница, кухар, косметолог, водій трамвая, няня, мийнича посуду, соціальний працівник, флорист, в'язальниця, візажист	Водій, слюсар, токар, фрезерувальник, каменяр, муляр, вантажник, будівельник, хірург, пілот, міліціонер, водолаз, шахтар, охоронець, коваль, лицювальник, лісник, філософ, комбайнер, військовий, газоелектрозварювальник, електрик, сантехнік, сталевар, монтажник, бармен, пожежник, рятувальник	Юрист, адвокат, суддя, менеджер, страхувальник, підприємець, касир-кондуктор, продавець, психолог, учений, лікар, актор, режисер, офіціант, журналіст, фінансовий аналітик, економіст, комірник, аудитор, масажист, дизайнер, викладач, адміністратор, стиліст, перекладач, агроном, інженер

Як можна побачити з наведених таблиць, існують певні критерії цього розподілу. Перш за все це фізична характеристика самої праці: «тяжка» чи «легка». Саме з цим підходом, тобто з фізичним навантаженням, пов'язаний гендерний розподіл професій на «чоловічі» та «жіночі». Логіка доволі проста: чоловіки фізично сильніші за жінок, тому їх мають займатися фізичною працею. Хоч би як жінка не намагалася, вона фізично не зможе витягнути людину з гір у повному спорядженні. Хоч би як жінка не намагалася, їй важко витримати навантаження пожежника. Складно уявити жінок, котрі кладуть шпалі на залізниці, працюють каменярами або шахтарями, екскаваторниками або дальнобійниками. Навіть у самих назвах таких професій немає жіночого аналога (наприклад, каменяр, сталевар).

Але слід проаналізувати цей розподіл професій з точки зору такого критерію, як «творець» або «виконавець». Вважається, що рутинна робота, яка не потребує рішень, — для жінок, а творча, інноваційна, з прийняттям рішень — для чоловіків. Досить поширена думка про те,

що чоловікам належить роль стратегів, жінки ж — гарні виконавці. Посидючість, монотонність, старанність — ці риси притаманні жінкам та необхідні для виконавця. Для чоловіків вони не характерні, тому їм така робота не підходить.

Ще одним критерієм такого розподілу праці є теза про те, що «хороша робота — це гарно оплачувана робота». Якщо спитати студентів, що ви розумієте під поняттям «хороша робота», то зазвичай відповіді молоді можна звести до двох моделей: 1) гарно оплачувана робота, яка дає змогу забезпечити достатній рівень життя для себе та своєї сім'ї; 2) не брудна робота, краще використовувати розум і піти навчатись; якщо є вища освіта, то не слід іти на брудну роботу.

Однак сьогодні поняття «чоловіча робота» вже зовсім інше, ніж раніше. Вона не обов'язково має бути пов'язана з фізичною працею. Більше того, бажано, щоб вона була інтелектуальною, але обов'язково високооплачуваною, що дозволить чоловікові відчувати себе чоловіком, забезпечувати себе і родину. З приводу жінок чимало роботодавців вважають, що жінці підходить будь-яка робота й невеличка заробітна плата, а заробляти має чоловік, тому що він годувальник. Дехто, взагалі, вважає, що жінки працюють через нудьгу.

Крім того, зміни у суспільстві надають нового погляду на здавалося би сталі, звичайні професії. Звернемося для прикладу до популярної професії кухаря. Сьогодні не лише дівчата, а й хлопці опановують, як вважалося тривалий час, «жіночу» професію кухаря. Але ж серед шеф-кухарів багато чоловіків, які колись починали свою кар'єру простими кухарями і згодом досягли майстерності. Інший приклад — професія перукаря, яка, до речі, колись мала назву «цирульник» і була суто «чоловічою». Часи змінилися, і ця ніша заповнилася жінками. Однак, коли згадуємо відомих майстрів із перукарського мистецтва, то на думку спадають передусім чоловіки. Крім того, відомо, що перископ, без якого не може обійтись підводний човен, мікрохвильова піч, пральна машина, газонокосарка, підзорна труба — все це винаходи жінок. Достатньо нагадати про те, що біолог Нетті Стівенс довела, що саме хромосоми X і Y визначають стать, а біофізик Розалінд Франклін першою визначила структуру ДНК, хоча, за існуючим стереотипом, професії біолога й хіміка не є «жіночими».

Усе вищенаведене дає можливість стверджувати, що розподіл на «жіночі» й «чоловічі» професії є достатньо умовним. Якщо брати початок ХХ ст., то тоді й вчителювання було суто чоловічою справою. Однак життя змінюється, а з ним змінюються і стереотипи. Тому сутність проблеми полягає не в тому, щоб обрати професію за статтю

або модну, а у пошуку фаху, який найбільше відповідатиме природним здібностям і нахилам людини, в якому вона зможете досягти найвищого рівня майстерності.

Стереотипи у розподілі праці за «жіночим» та «чоловічим» типами мають певні наслідки. Гендерний розподіл праці призводить до певних уподобань, що панують на ринку праці та серед роботодавців. Першим наслідком такого розподілу є прихована, а іноді й відкрита дискримінація за рівнем заробітної платні. Сьогодні в Україні заробітна плата жінок складає 70–80 % від заробітної плати чоловіків [5]. Така ситуація спостерігається не тільки в Україні, а й у всьому світі. Аналіз середньомісячної заробітної плати у м. Києві серед різних галузей економічної діяльності свідчить про те, що найменшу заробітну плату отримують працівники саме тих галузей, які можна назвати «жіночими»: охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, обслуговування готелів і ресторанів, освіти.

Другим наслідком гендерного розподілу праці є дискримінація за рівнем нарахування пенсії. Зрозуміло, що рівень заробітної плати безпосередньо впливає на пенсію: маленька заробітна плата — маленька пенсія.

Третім наслідком гендерного розподілу праці є низька доступність престижних професій і посад для жінок. Про це свідчить таке поняття, як «скляна стеля» — термін американського менеджменту, введений у 80-х роках. Він позначає існування невидимого бар'єру, який обмежує просування жінок кар'єрними сходами. Так, 95 % топ-менеджерів пропівідних компаній США — чоловіки, натомість жінки складають більше половини всіх співробітників на нижчих щаблях ієархії компанії. «Ефект скляної стелі» є формою дискримінації. Це немов прозорий і непомітний бар'єр, але водночас настільки міцний, що заважає жінкам просуватися вгору.

Таким чином, розширення сфери зайнятості для жінок є шляхом до гендерної рівності. Варто зауважити, що сьогодні в Україні зроблено багато для цього. Прийнято спеціальні постанови і закони, які надають жінкам рівні з чоловіками права й можливості для самореалізації. Крім того, сучасні жінки займають дедалі активнішу життєву позицію — відкривають власний бізнес, будують кар'єру, опановують новітні технології та сфери діяльності. Досить активно розвиваються торгівля, управління й інформаційне обслуговування, де немає чіткого розмежування на «чоловічі» й «жіночі» професії: комерційні агенти, агенти з нерухомості, туризму, банківські працівники, менеджери, маркетологи. У ХХІ ст. популярними стали професії, пов'язані

з інформаційними технологіями: менеджер інформаційних систем, адміністратор мережі, спеціаліст із телекомунікації, системний аналітик. І сучасні жінки активно намагаються освоїти нові для себе сфери діяльності.

Можна навести й інший приклад. Сьогодні дедалі більше керівників і менеджерів різних підприємств праґнуть отримати психологічну освіту. Так, професія психолога, де першість утримують жінки, стає популярною й серед чоловіків, тому що за допомогою знання психології людини можна здобути прихильність будь-якого співрозмовника, швидше досягти бажаного результату.

Гендерна педагогіка допомагає студентам орієнтуватись у величезному ринку професій, бачити в ньому зміни та головні напрями розвитку. Коли обираєш професію, треба пам'ятати, що стереотипні уявлення заважають ефективному розвитку сфери діяльності, обмежують можливості та права людини, а такі поняття, як «чоловічі» й «жіночі», популярні та непопулярні професії є відносними. Тому дуже важливо для молодого покоління, обираючи фах, ураховувати останні тенденції та перспективи розвитку ринку праці, намагатися отримати максимум інформації щодо майбутньої професії, скористатися комп'ютерною професійною діагностикою, що допоможе зробити правильний вибір, і найважливіше — прислухатися до свого серця.

Отже, підсумовуючи сказане щодо гендерного розподілу праці, можна сказати, що найпрестижнішим у ХХІ ст., як і в ХХ, буде професіоналізм у будь-якій справі, незалежно від статі.

Ми вже згадували раніше про сталі гендерні стереотипи щодо образів чоловіка та жінки. Варто зазначити, що в західній цивілізації досить повільно і поступово відбувається перехід від ідеалу впевненого у собі брутального мачо, який не рефлектує, є людиною справи й рішень, але виконує в соціумі лише обмежене коло чоловічих функцій, до андрогенного типу, який характеризується як багатогранно розвинута особистість, тобто відбувається перехід від патріархального до сучасного чоловіка.

Досить часто висловлюється думка про те, що андрогенність насамперед асоціюється з м'якотільністю чи нерішучістю. Однак в умовах сучасного світу йдеться саме про сильнішу й більш підготовлену до життя особистість — чоловіка, здатного будувати паритетні стосунки з успішною та емансилюованою жінкою. Таким чином, андрогенність — це коли до маскулінності додається певна психологічна м'якість, тобто чоловічі якості (фізична сила, здатність ухвалювати рішення) поєднуються з рисами, які патріархальне суспільство сприймає

як жіночі (теплота, психологічна підтримка, тактовність у поведінці). До цього визначення варто ще додати справедливий, рівноправний розподіл праці між чоловіками та жінками [6, 112–119].

На думку дослідників гендерної рівності, у сучасних суспільствах Західної та Центральної Європи, а також Північної Америки такий сучасний тип домінує, він властивий більшості чоловічого населення. Практика гендерної рівності на Заході не заважає тамешнім чоловікам ставитися до жінок із повагою. Причому йдеться не лише про звичайну незнайомку в громадському транспорті, а й про взаємини у родині. Перебирання на себе половини домашніх обов'язків, як-от приготування їжі або догляд за дитиною, не приносить їхню чоловічу гідність.

Однак українські реалії свідчать про те, що більшість українських чоловіків ще не змогли перейти синхронно з рештою Європи від патріархальності до нових форм соціального буття, внаслідок чого вони не сприймають іншу стать як рівну собі. Досить показовим є приклад того, що на відміну від французів після закінчення «буketного періоду» українські чоловіки перестають виявляти до жінки повагу, тобто починають наслідувати моделі поведінки, часто практиковані в родинах, зокрема «гиркання», позбавлені гречності звертання та покладання на жінку домашньої роботи. Водночас для французького чоловіка зближення у стосунках передбачає і поглиблення поваги, ніжного ставлення до партнерки.

Враховуючи усе вищепередне, можна зробити висновок про те, що українські чоловіки психологічно й досі перебувають значною мірою в патріархальному суспільстві, яке вже давно видозмінилося або й повністю розпалося в цивілізованому світі. Однак у нашому суспільстві воно тримається на стереотипі про чоловіка як самоцінність, до якої не треба висовувати жодних вимог. Тож український соціум потребує модернізації не лише на рівні інституцій, а й на рівні цінностей.

Для балансу гендерної рівності звернемося до загального портрета українського чоловіка. В середньому українські чоловіки не доживають до 63 років і помирають переважно не від старості чи невиліковних хвороб, а від нещасних випадків, травм, отруєнь, які найчастіше виникають унаслідок вживання алкоголю та наркотичних речовин. Крім того, вони вирізняються одними з найвищих у світі темпами зростання захворюваності на ВІЛ/СНІД і туберкульоз. З-поміж них 12 млн — активні курці. І це в той час, як весь світ активно бореться з палінням. Заняття спортом практикує лише кожен 10-й український

чоловік. Третина серед них неодружена. Приблизно третина не може залишити по собі нащадків. Майже кожен п'ятий хворів на недугу, що передається статевим шляхом. Чоловіки становлять 80 % самогубців і переважну більшість тих, хто переніс інфаркт чи інсульт. Щороку 80 тис. із них йдуть із життя у працездатному й репродуктивному віці. Для порівняння наведемо тривалість життя чоловіків у різних країнах світу: Франція — 78,02 року, Норвегія — 77,53, Польща — 72,1, Індія — 65,77, Україна — 62,79, Росія — 59,8, Сомалі — 48,49 [7].

I хоча вчені Інституту з біомедичних досліджень Вайтхед (Кембридж, Массачусетс) дійшли висновку, що впродовж 100 тис. років чоловіки не зникнуть, гендерна політика України має бути спрямована на захист як жінок, так і чоловіків. Раніше такі побоювання мали місце через гіпотезу про поступове зменшення Y-хромосоми. Цей процес дав науковцям підставу припустити, що як біологічний вид сильна стать проіснує від 100 тис. до 5 млн років. Проте, як з'ясували згадані вище вчені, зменшуватися чоловіча хромосома припинила ще 25 млн років тому.

У цьому контексті досить доречним буде навести висловлювання дослідниці Е.-К. Вестерберг-Сандгрен, викладача з педагогіки університету Умео (Швеція), яка вважає гендерну педагогіку головною засадою вивчення процесів, що формують нас як людину та допомагають досягти рівності в суспільстві, незважаючи на статеві ознаки. Вона зауважує, що проблеми статі, гендерні проблеми мають стати частиною щоденної роботи педагога: «Мене лякає думка про те, що викладачі можуть повірити, що діти стануть рівні тільки за умови виконання певних вправ та завдань» [8].

Слід зауважити, що в Швеції проблемами гендерної педагогіки опікуються з 1969 р., коли шведський уряд визначив завдання досягнення гендерної рівності в школі та розробив для цього план заходів. А з 2003 р. шведський уряд зробив проблему гендерної рівності центральною і в дошкільних установах. Але, як помічають дослідники, радикальні зміни в дитячих садках відбувалися лише у 70-х роках. Навіть сьогодні більшість дошкільних закладів Швеції, на відміну від школи, не зацікавлені або часто-густо виявляються непідготовленими (не мають певної гендерної освіти), коли мова заходить про зв'язок між педагогікою та статтю. Водночас, незважаючи на той факт, що в Швеції більшість педагогів також є жінками, вони досить обережно й без належної активності просувають у навчальній процес проблему гендерної рівності й працюють на більш індивідуальній основі. Пояснення цього факту міститься у тому, що цих спеціалістів

готували за стандартами та академічними нормами, заснованими чоловіками.

Робота з гендерної педагогіки спрямована на дитячий емоційний розвиток, розширення репертуару можливостей дітей за межі певної статі, формування уявлення про те, що хоча дівчатка й хлопчики відрізняються, ці розбіжності не є суттєвими. Тому зміст знань, способи роботи і навчальні матеріали, які мають гендерний контекст, мають впливати таким чином, щоб створювати уявлення про ідентичність дітей. Така робота не може бути факультативною, як не може бути факультативною свобода і рівність у суспільстві [9].

Як вже зазначалося раніше, гендерні дослідження є відносно молодою дисципліною у вищій школі України. Однією з головних її осо-блivostей є критичний підхід, спрямований на зміну існуючого стану речей щодо гендерної рівності, а також активне і свідоме ставлення та критика влади на всіх її рівнях стосовно гендерної політики. Крім того, однією із сильних сторін цієї дисципліни є її послідовність та зосередження на питаннях соціальної відповідальності влади.

Зміст гендерних досліджень є міждисциплінарним. Крім того, він має як емпіричний, так і теоретичний контекст, тобто гендерні дослідження можуть і повинні вивчати практично все. Це пов'язано з тим, що неможливо відокремити проблеми статі, класу, етнічної приналежності, раси, сексуальності одну від одної. Звідси логічно випливає висновок про те, що методи навчання і програми в сфері гендерних досліджень вимагають постійного розвитку. Головне завдання гендерної педагогіки у вищій школі — гарантувати студентам рівні можливості у навчанні та соціальній діяльності, а також вільному висловлюванню своєї думки.

Гендерні дослідження мають свої педагогічні та дидактичні аспекти. Як вже зазначалося, предмет гендерних досліджень характеризується плюралізмом, який можна розглядати як одну з найсильніших сторін дисципліни. Саме гендерні дослідження як предмет досліджень і навчання, є мостом між гуманітарними, соціальними та природничими науками.

Гендерні дослідження розробили низку методів критики влади щодо гендерної рівності та гендерної політики. Проте слід підкреслити, що викладачі гендерних досліджень безперервно працюють у напрямку покращення та подальшого розвитку методів силової критики. Дидактика гендерних досліджень, тобто інструкція щодо методів, стратегії та підходів, має своє історичне коріння в теорії критичної педагогіки 80–90-х рр. ХХ ст. Наприклад, Пауло Фрейре, один

з ключових мислителів критичної педагогіки, вважає, що ті групи (жінки, етнічні, расові, різних конфесій), що відчувають тиск та нерівність, повинні мати своє власне навчання та свою власну історію, а не вчитися за посібниками історії, політології та соціології, що були створені виключно чоловіками. У той же час методи і стратегії фемінізму, антирасизму та громадської активності 60–70-х рр. надихнули до життя інноваційну педагогіку і дидактику, які є основою гендерних досліджень сьогодні. Тому іноді дуже важко провести чітку межу між антирасистською, феміністською, гендерною педагогіками.

Важливо зазначити, що в межах гендерних досліджень не існує єдиного універсального педагогічного чи дидактичного підходу. Утім, слід чітко розрізняти педагогічні гендерні дослідження та статевий підхід. Гендерні дослідження допомагають критично ставитися до політики владних структур, а їхній зміст часто має сильний вплив на студентів. Такий феномен пов'язаний з тим, що, з одного боку, гендерні дослідження є досить теоретичною, критичною дисципліною, а з іншого — ця дисципліна дає досвід розв'язання проблем в конкретних соціальних, культурних, політичних і економічних умовах, що знаходяться на перетині особистісної та суспільної сфер. Це вимагає від педагога уваги як до емоційної, так і до раціональної частини процесу навчання. У науковій літературі часто можна зустріти описання методу, який іноді називають *емфатичним*, або *чуйним*. Він передбачає, що під час гендерних досліджень студент вчиться читати не тільки критично, але й уважно. Емфатичний метод перш за все передбачає отримання великої кількості точок зору та ідей. Іншими словами, основна ідея цього методу полягає в тому, що студенти мають зрозуміти текст та сформулювати своє уявлення про події, перш ніж викладач або інші студенти висловлювати свою власну думку. Завдяки емфатичному методу студенти позбуваються своїх гендерних стереотипів та інших упереджень, яких зазвичай дуже важко уникнути. Можна стверджувати, що завдяки йому студенти набувають навичок важливого мистецтва конструктивної та обґрунтованої критики існуючого стану гендерної рівності у суспільстві. Крім очевидної актуальності гендерних проблем в соціально-політичних та педагогічних дослідженнях, гендерна педагогіка допомагає студентам стати незалежними в своїх думках та діях. У даному випадку важливим є не той обсяг знань з гендерної педагогіки, який отримали студенти, а те, як вони його використовують та що можуть зробити завдяки цим знанням, а також здатність до рефлексії, перетину кордонів між різними дисциплінами, розв'язання конфліктів та різних

інтерпретацій подій. Це робить гендерну педагогіку динамічним полем, що знаходиться в постійному русі й сповнене ідей. Для того щоб зрозуміти концепцію взаємозв'язку цього дослідницького поля, треба розглядати міжособистісні комунікації не як явище з фіксованими, постійними значеннями (те, що ми маємо), а як те, що ми робимо.

Як свідчить європейський досвід викладання гендерної педагогіки, досягти поставлених цілей можна лише тоді, коли викладач дотримується нових сучасних методів викладання, наприклад методу командних ігор. Цей метод дає змогу продемонструвати елементи, ситуації та способи домінування і дискримінації у навчальному контексті. Крім того, науково-дослідну роботу студентів з гендерної педагогіки теж можна організувати у формі групового, командного проекту [10]. Ефект від застосування цього методу подібний до того, як змішування різних видів фарб для створення нових кольорів унеможливлює відновлення у «чистому» вигляді як базового кольору, так і змішаних у ньому пігментів.

Ще одним важливим методом європейської гендерної педагогіки є *перехресний діалог* — інструмент, який використовує наскрізні підходи до кордонів та відмінностей [11]. Він побудований на двох елементах: укоріненні та зсуви. Головна мета цього методу полягає у тому, щоб не дати можливості відмінностям особистостей привести до конфлікту. Під час перехресного діалогу члени групи поступово переміщуються між різними позиціями: з точки зору статі, етнічної приналежності, раси, класу, національності, сексуальної орієнтації, інвалідності, віку тощо. Такий прийом дає змогу студентові вкорінитися у стан та буття певної групи. Крім того, кожен студент повинен спробувати уявити себе «чужою людиною», тобто побачити через вкорінення, як стають прозорими силові відносини, гегемонія, норми, нерівність у результаті зсуву позиції. Учасники кожної групи діють колективно та на основі чіткого розуміння того, що їх об'єднує і що розділяє. Їхні дії спрямовані на пошук шляхів демократичної співпраці, які не будуть пригнічувати відмінності для створення однорідної особистості, але й водночас не призведуть до замкненості групи. Акцент робиться на індивідуальних відмінностях, які роблять співробітництво в межах спільніх проектів і цілей неможливим.

Як приклад перехресного діалогу можна навести практичне заняття у вигляді командної гри, яке використовується в університетських аудиторіях під час вивчення дисципліни «гендерна педагогіка»,

але яке також можна використовувати в інших контекстах. Варто зауважити, що таке заняття з перехресного діалогу кожен викладач може проводити по-своєму, творчо змінювати та доповнювати його. Саме заняття поділене на два етапи: укорінення та зсуви. На першому етапі усім учасникам пропонується подумати над значеннями термінів «стать», «національність», «клас», «радикалізм», «сексуальна орієнтація» тощо та пояснити, яку роль ці категорії відіграють у повсякденному житті та як впливають на позиції членів групи (як всередині, так і зовні). Усі приклади та епізоди з життя щодо гендерної, етнічної, расової або іншої нерівності, які наводить команда, мають бути записані та розглянуті.

Слід заохочувати використання конкретних прикладів, у яких стать відіграє важливу роль. Крім того, студенти мають розробити свої рекомендації щодо виходу з наведеної ситуації, а для цього треба перейти на другий етап. Так, на етапі зсуву члени групи утворюють пари (особа А і особа В) та читають підготовлені приклади з життя один одному. При цьому вони намагаються поставити себе на місце людини, яка опинилася у подібній ситуації, та спробувати вирішити конфлікт. Таке заняття може проводитися у великих групах, що сприятиме поступовому переходу студентів до знайомства з новими партнерами, поки всі члени команди не зустрінуться хоча б один раз один з одним. Важливим елементом є час: всі члени групи отримують одинаковий проміжок часу для надання та отримання інформації.

Викладач або вчитель виконує роль хронометриста та не бере участі в обговоренні. Проте він може виконати подібне завдання заздалегідь, наприклад з колегою, а потім запропонувати напрацьоване на розсуд групи як приклад.

Варто пам'ятати та враховувати, що конфлікти на основі статевих відмінностей можуть бути настільки сталими та міцними, що іноді група не може домовитись про спільний підхід стосовно вирішення проблеми ані в довгостроковій, ані в короткостроковій перспективі.

Гендерна педагогіка за допомогою сучасних методів навчання (емфатичного, перехресного діалогу тощо) робить вагомий внесок у розвиток акме-особистості, створення умов для конструктивного співробітництва студентських груп та студентського середовища в цілому. Однак слід зауважити, що під час навчання щодо підвищення обізнаності про статеві відмінності або гендерну нерівність не можна застосовувати примусові методи, навіть для досягнення консенсусу.

ДЖЕРЕЛА

1. Кон І.С. Місячне світло на зорі / І.С. Кон. — М. : Олімп, 2003. — С. 91–103.
2. Український центр оцінювання якості освіти [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.testportal.gov.ua/analytyka>
3. E. Hargittai, S. Shafer. Differences in Actual and Perceived Online Skills: The Role of Gender. — Northwestern University, Princeton University, 2006.
4. Gender Stereotypes Common Across the World [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.usnews.com/news/blogs/data-mine/2015/05/18/stem-gender-stereotypes-common-across-the-world>
5. Міністерство соціальної політики. Статистика [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.google.com.ua/#q=vsytcnthsndj+cjwskmyj+giksnbr>
6. Головаха Є.І. Психологія людського взаєморозуміння / Є.І. Головаха, Н.В. Паніна. — 2-ге вид., зі змінами та допов. — К. : Ін-т соціології НАН України, 2014. — 223 с.
7. За даними Index Mundi 2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.indexmundi.com/>
8. Gender Studies and Research in Sweden [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://genus.gu.se/english/gender-research/Gender-Studies-and-Research/>
9. Extracted from the magazine Gender Research in Sweden 2009. BY: Inga-bodil Hermansson Hassler Page Manager: Swedish Secretariat for Gender Research, PM© University of Gothenburg, Sweden, 2010.
10. Between Experience-Based Learning and Scholarly Dialogue / Anna Lundberg & Ann Werner / On 2 May 2012. http://genus.gu.se/digitalAssets/1470/1470887_edu-ped_web.pdf.
11. Gender Studies Education and Pedagogy Eds / Anna Lundberg & Ann Werner Gender Studies Education and Pedagogy. http://genus.gu.se/digitalAssets/1470/1470887_edu-ped_web.pdf.

Мартиненко С.М.

ДІАГНОСТУВАННЯ АКМЕОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ

У статті подано основні підходи до вирішення проблеми діагностування акмеологічного розвитку особистості. Автор обґрунтует перелік та зміст професійних якостей акмеологічного розвитку викладача вищого навчального закладу, визначає рівні та критерії акмеологічного розвитку особистості в освітньому середовищі університету, пропонує ефективні засоби їх діагностування.

Ключові слова: особистість, акмеологічний розвиток, діагностування, освітнє середовище, університет.

В статье представлены основные подходы к решению проблемы диагностики акмеологического развития личности. Автор обосновывает перечень и содержание профессиональных качеств акмеологического развития преподавателя высшего учебного заведения, определяет уровни и критерии акмеологического развития личности в образовательной среде университета, предлагает эффективные средства их диагностирования.

Ключевые слова: личность, акмеологическое развитие, диагностирование, образовательная среда, университет.

This article deals with the main approach to the solution to the problem of diagnostics of acmeological personality development. The author substantiates the list and content of the professional qualities of acmeological development of higher educational institutions teachers, defines the levels and criteria of acmeological development of personality in educational environment of the university, offers efficient means of their diagnostics.

Key words: personality, acmeological development, diagnostics, educational environment, university.

Кардинальні перетворення, що відбуваються в освіті у зв'язку з інтеграцією України в європейський освітній простір, суттєво впливають на професійне становлення та особистісно-професійний розвиток фахівців, а також визначають стратегію організації освітнього процесу вищих навчальних закладів. Передусім це стосується професійного зростання особистості в умовах освітнього простору університету.

Як засвідчує аналіз наукових джерел і практичної діяльності, проблема акмеологічного розвитку є надзвичайно актуальною та своєчасною в умовах постійних соціально-економічних змін, які безпосередньо впливають на самоосвітню діяльність людини впродовж життя, задоволення її професійних запитів і потреб. Безперечно, акмеологічний розвиток є пріоритетним для кожного з нас, адже його тривалість

ЗМІСТ

Передмова	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНА АКМЕОЛОГІЯ	5
Огнєв'юк В.О. ІНВЕСТИЦІЇ У ЛЮДСЬКИЙ АКМЕ-КАПІТАЛ — ШЛЯХ УКРАЇНИ ДО ПРОЦВІТАННЯ	5
Сисоєва С.О. АКМЕ-ПЕДАГОГІКА: ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ ДОРОСЛИХ	19
Бондарєва О.Є., Єременко О.В. АКМЕОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ТРЕНІНГІВ З ЛІДЕРСТВА-СЛУЖІННЯ В АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ	32
Вознюк О.В. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БАЗИС АКМЕОЛОГІЇ: ПОСТНЕКЛАСИЧНИЙ КОНТЕКСТ	43
D. Kamenova CREATIVITY DEVELOPMENT MODELS AND STANDARTS.....	84
Фруктова Я.С. ЖУРНАЛІСТИКА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ: ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ АКМЕ-ОСОБИСТОСТІ....	111

РОЗДІЛ II. ПСИХОЛОГІЧНА АКМЕОЛОГІЯ..... 136

Голобородько Е.П.

РОЗВИТОК ПОЗИТИВНОГО МИСЛЕННЯ
ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ:
ЧИННИКИ І ТЕХНОЛОГІЇ

136

Луньов В.Є., Норчук Ю.В.

ПСИХОЛОГІЯ ЗАВЧАСНОЇ СТІЙКОСТІ
В КОНТЕКСТІ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ
ЯК АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ

143

Сіткар В.І.

СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ТА СУСПІЛЬСТВА
КРІЗЬ ПРИЗМУ ДИТЯЧОЇ СУБКУЛЬТУРИ:
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ.....

163

Чорна І.М.

АКМЕОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ
ДО РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ
СТРУКТУРИ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ
ПРОФОРІЄНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

181

Чернуха Н.М., Бровко К.А.

АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ
В МІЖСОБІСТІСНИХ ВІДНОСИНАХ СУБ'ЄКТІВ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ВИЩОЇ ШКОЛИ

201

Антонов В.М.

ПРИКЛАДНА ТА ПРОФЕСІЙНА АКМЕОЛОГІЯ:
ШЛЯХИ РОЗВИТКУ І УДОСКОНАЛЕННЯ.....

220

Антонов В.М.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В АКМЕОЛОГІЇ

247

Антонов В.М., Антонова-Рафі Ю.В.

АКМЕ-ГЕНДЕРОЛОГІЯ:
ІННОВАЦІЙНО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ

259

РОЗДІЛ III. ПЕДАГОГІЧНА АКМЕОЛОГІЯ	277
Саух П.Ю.	
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС: ВІД РОЗБАЛАНСОВАНОСТІ ДО ЦІЛІСНОСТІ НА ОСНОВІ АКМЕОЛОГІЧНОГО АЛГОРІТМУ.....	277
Дубасенюк О.А., Кузьміна Н.В.	
ФАКТОРНІ АКМЕ-МОДЕЛІ ПРОДУКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІВ ЗАГALЬНООСВІТНЬОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ШКІЛ.....	289
Хоружа Л.Л.	
ПОТЕНЦІАЛ ПЕДАГОГІКИ У ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ І ВДОСКОНАЛЕННІ ВЧИТЕЛЯ.....	341
Сидорчук Н.Г.	
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЯК АКМЕОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА	359
Мельниченко О.В.	
ГЕНДЕРНА ПЕДАГОГІКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ АКМЕ-ОСОБИСТОСТІ.....	377
Мартиненко С.М.	
ДІАГНОСТУВАННЯ АКМЕОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ	396
Чумак Л.В.	
ПЕДАГОГІКА, АНДРАГОГІКА, Х'ЮТАГОГІКА ЯК АКМЕОЛОГІЧНІ ЩАБЛІ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ОСВІТЯН	417
Полєвікова О.Б.	
МЕТОДОЛОГІЯ СЛОВОЦЕНТРИЗМУ ЯК ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДХОДУ ДО МОВНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ	437
Полєвіков I.O.	
ОБГРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ВИХОВАННЯ В МУЗИЧНІЙ ШКОЛІ	456
Архипова С.П.	
ОСВІТА ЯК ЧИННИК АДАПТАЦІЇ, СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА САМОВІЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО НЕЗАХИЩЕНИХ КАТЕГОРІЙ ДОРОСЛИХ У ЗМІНЮВАНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	475

РОЗДІЛ IV. ПРОФЕСІЙНА АКМЕОЛОГІЯ	497
Терентьєва Н.О.	
РОЗВИТОК УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ: ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ТА АКМЕОЛОГІЧНИЙ НАПРЯМИ	497
Поясок Т.Б., Беспарточна О.І.	
ЗАГАЛЬНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ НА ЗАСАДАХ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ.....	521
Соколова І.В.	
АКМЕОЛОГІЧНІ ДОМІНАНТИ НОВИХ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ ОСВІТИ	545
Желанова В.В.	
СМІСЛОВА СФЕРА МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У КОНТЕКСТІ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ.....	564
Паламарчук Л.Б.	
ПОЛІКУЛЬТУРНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В АКМЕОЛОГІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ.....	583
Кучерук О.А.	
ФОРМУВАННЯ ПРОЕКТНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ЗАСАДАХ АКМЕОЛОГІЇ	606
Караман С.О., Караман О.В.	
АКМЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ	628
Дерека Т.Г.	
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ АКМЕОЛОГІЧНО СПРЯМОВАНОЇ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	639
Цехмістер Я.В., Лисенко О.Ю.	
АКМЕОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ЛІКАРІВ В УКРАЇНІ	664

Рибалко Л.С., Куценко Т.В.	РОЗДІЛ V. АКМЕОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ.....	749
ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ УЧИТЕЛІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ СУЧASNІХ ВИКЛИКІВ (АКМЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ).....	Гладкова В.М., Пожарський С.Д. АКМЕСИНЕРГЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДО ВИВЧЕННЯ ТА ПРОЕКТУВАННЯ ОСОБИСТСНО-ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ.....	684
Tomasz Kuk DIAGNOZA ZARZĄDZANIA JAKOŚCIĄ PROCESU DYDAKTYCZNEGO I PROPOZYCJE ZMIAN W CELU LEPSZEGO PRZYGOTOWANIA STUDENTÓW DO WEJŚCIA A NA RYNEK PRACY Z WYKORZYSTANIEM PODEJŚCIA COACHINGOWEGO	Галус О.М. ПЕДАГОГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ МОТИВАЦІЄЮ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО НАВЧАННЯ У ВНЗ: АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД	716
Дроздова І.П. СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ СУЧASNОГО ФАХІВЦЯ НЕФІЛОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОГО МЕНТАЛІТЕТУ	Гладкова В.М. ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕНЕДЖЕРІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	726
Дуткевич Т.В. КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ.....	Анненкова І.П. МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВНЗ (АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД).....	790
Москаленко А.М. АКМЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ УПРАВЛІНЦІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ.....	Гладкова В.М., Гладков Е.В. АКМЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОРПОРАТИВНИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ КАР'ЕРОЮ У КОМЕРЦІЙНОМУ СЕКТОРІ.....	816
Відомості про авторів.....		837
		856
		877
		898

**СУЧАСНІ АКМЕОЛОГІЧНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ
ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ**

За зміст поданих матеріалів відповідають автори.

Видання підготовлене до друку в НМЦ видавничої діяльності
Київського університету імені Бориса Грінченка

Завідувач НМЦ видавничої діяльності *М.М. Прядко*
Відповідальна за випуск *А.М. Даниленко*
Над виданням працювали *Н.І. Гетьман, О.А. Марюхненко,
Л.В. Потравка, Л.Ю. Столітня, Т.В. Нестерова, О.Д. Ткаченко*

Поліграфічна група: *А.А. Богадельна, Д.Я. Ярошенко,
О.О. Ярошенко, Г.О. Бочарник, В.В. Василенко*

Інформаційно-аналітичний центр - науково-практичний
засіб О.О. Ярошенко та А.М. Прядко - видавництво НМЦ
→ 8(044) 416-00-00, 416-00-01, 416-00-02, 416-00-03, 416-00-04, 416-00-05

Установлено, що виконано всі технологічні норми та критерії
здобуття та зберігання якості видання. Підписано: *М.М. Прядко*
Підписано до друку 21.10.2016 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 57,0. Обл.-вид. арк. 59,95. Наклад 100 пр. Зам. № 133
Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи Серія ДК № 4013 від 17.03.2011 р.

Виготовлено ТОВ «Фірма «ІНКОС»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи Серія ДК № 2006 від 04.11.2004 р.

Попередження! Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» жодна частина
цього видання не може бути використана чи відтворена на будь-яких носіях, розміщена в мережі
Інтернет без письмового дозволу Київського університету імені Бориса Грінченка й авторів.
Порушення закону призводить до адміністративної, кримінальної відповідальності.

Наукові видання

СУЧАСНІ АКМЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

За згорт під часів наукової праці відповідає автору.

Видання надійшло до друкарні НМД з підтримки Міністерства
Наукової та промислової політики України

Задумка НМД надана членом фахівців М.М. Вороб'євим
Відродження ідеї підтримав А.М. Бричаков
Науковими керівниками Н.І. Губрієвим, О.Л. Марченкою
Л.В. Поповичем, Л.Ю. Столяровим, Т.В. Чистяковою та доктором

Педагогіческої праці А.А. Біляцькою, А.Б. Зранкою

- C91 Сучасні акмеологічні дослідження: теоретико-методологічні
та прикладні аспекти** : моногр. / редкол.: В.О. Огнев'юк, С.О. Сисоєва,
Я.С. Фруктова. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. — 912 с.
ISBN 978-617-658-019-5

Видання є спільним освітньо-науковим проектом Київського університету
імені Бориса Грінченка та Української академії акмеології.

У монографії представлено авторські погляди сучасних науковців щодо
акмеології як сфері наукової діяльності, розв'язання задач, пов'язаних з науково-
методичним розкриттям феноменології акме, подальшою розробкою теоретико-методо-
логічних зasad акмеології, визначенням її статусу в системі людинознавчих наук,
вивченням загальних і окремих закономірностей досягнення акме, а також задач,
що орієнтовані на розробку акмеологічних моделей професіоналізму для різних
видів суспільно-корисної діяльності (педагогічної, медичної, військової тощо),
акмеологічних технологій прогресивного розвитку як особистості, так і спільнот
людей.

УДК 37.013.42:37.091.12

ББК 74.00

ISBN 978-617-658-019-5

<http://acmeology.org.ua/>

9 786176 580195 >